

Ευαγγελισμός Θεοτόκου: Η ερμηνεία της Εικόνας

Ορθοδοξία και Ορθοπραξία / Θεολογία και Ζωή

Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου είναι η αρχή όλων των Δεσποτικών εορτών. Στο απολυτίκιο της εορτής ψάλλουμε: «σήμερον της σωτηρίας ημών το κεφάλαιον και του απ' αιώνος μυστηρίου η φανέρωσις...».

Το περιεχόμενο της εορτής αναφέρεται στο γεγονός κατά το οποίο ο αρχάγγελος Γαβριήλ - ο άγγελος εκείνος με τον οποίο συνδέονται όλα τα γεγονότα που έχουν σχέση με την ενανθρώπιση του Χριστού - επισκέφθηκε με εντολή του Θεού την Παναγία και την πληροφόρησε ότι έφθασε ο καιρός της σαρκώσεως του Λόγου του Θεού, και ότι αυτή θα γίνη η μητέρα Του. (βλ. Λουκά α', 26-56).

Η λέξη «ευαγγελισμός» αποτελείται από δύο επί μέρους λέξεις, ήτοι εύ και αγγελία, και δηλώνει την καλή είδηση, την καλή αγγελία. Πρόκειται για την πληροφορία που δόθηκε δια του αρχαγγέλου ότι ο Λόγος του Θεού θα ενανθρωπήσει για την σωτηρία του ανθρώπου. Ουσιαστικά πρόκειται για την εκπλήρωση της υποσχέσεως του Θεού, που δόθηκε μετά την πτώση του Αδάμ και της Εύας (βλ. Γεν. γ', 15), η οποία λέγεται πρωτευαγγέλιο. Γι' αυτό, η πληροφορία της ενανθρωπήσεως του Λόγου του Θεού είναι η μεγαλύτερη είδηση μέσα στην ιστορία.

Ο αρχάγγελος Γαβριήλ απεκάλεσε την Παναγία «κεχαριτωμένη». Της είπε: «Χαίρε, κεχαριτωμένη, ο Κύριος μετά σου, ευλογημένη συ εν γυναιξίν» (Λουκ. α', 28-29). Η Παναγία αποκαλείται «κεχαριτωμένη» και χαρακτηρίζεται «ευλογημένη», αφού ο Θεός είναι μαζί της.

Κατά τον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά, και άλλους αγίους Πατέρας, η Παναγία είχε ήδη χαριτωθή, και δεν χαριτώθηκε την ημέρα του Ευαγγελισμού. Παραμένοντας μέσα στα άγια των αγίων του Ναού έφθασε στα άγια των αγίων της πνευματικής ζωής, που είναι η θέωση. Εάν το προαύλιο του Ναού προοριζόταν για τους προσηλύτους και εάν ο κυρίως Ναός για τους ιερείς, τα άγια των αγίων προορίζονταν για τον αρχιερέα. Εκεί εισήλθε η Παναγία, δείγμα ότι έφθασε στην θέωση. Είναι γνωστόν ότι στην χριστιανική εποχή ο νάρθηκας προοριζόταν για τους κατηχουμένους και τους ακαθάρτους, ο κυρίως ναός για τους φωτισθέντας, τα μέλη της Εκκλησίας, και τα άγια των αγίων γι' αυτούς που έφθασαν στην θέωση.

Έτσι, η Παναγία είχε φθάσει στην θέωση και πριν ακόμη δεχθή την επίσκεψη του αρχαγγέλου. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποίησε μια ειδική μέθοδο Θεογνωσίας και Θεοκοινωνίας, όπως ερμηνεύει θαυμάσια και θεόπνευστα ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς. Πρόκειται για την ησυχία, την ησυχαστική οδό. Κατάλαβε η Παναγία ότι δεν μπορεί κανείς να φθάση στον Θεό με την λογική, την αίσθηση, την φαντασία

και την ανθρώπινη δόξα, αλλά δια του νού. Έτσι νέκρωσε όλες τις δυνάμεις της ψυχής που προέρχονται από την αίσθηση, και δια της νοεράς προσευχής ενεργοποίησε τον νού. Με αυτόν τον τρόπο έφθασε στην έλλαμψη και την θέωση. Και γι' αυτό αξιώθηκε να γίνη Μητέρα του Χριστού, να δώσει την σάρκα της στον Χριστό. Δεν είχε απλώς αρετές, αλλά την θεοποιό Χάρη του Θεού.

Η Παναγία είχε το πλήρωμα της Χάριτος του Θεού, συγκριτικά με τους ανθρώπους. Βέβαια, ο Χριστός, ως Λόγος του Θεού, έχει όλο το πλήρωμα των Χαρίτων, αλλά και η Παναγία έλαβε το πλήρωμα της Χάριτος από το πλήρωμα των Χαρίτων του Υιού της. Γι' αυτόν τον λόγο σε σχέση με τον Χριστό είναι κατώτερη, αφού ο Χριστός είχε την Χάρη κατά φύσιν, ενώ η Παναγία κατά μετοχήν, σε σχέση όμως με τους ανθρώπους είναι ανώτερη.

Η απάντηση της Παναγίας στην πληροφορία του αρχαγγέλου ότι θα αξιωθή να γεννήση τον Χριστό ήταν εκφραστική: «Ϊδού η δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατά το ρήμά σου» (Λουκ. α', 38). Φαίνεται εδώ η υπακοή της Παναγίας στον λόγο του αρχαγγέλου, αλλά και η υπακοή της στον Θεό, για ένα γεγονός που ήταν παράδοξο και παράξενο για την ανθρώπινη λογική. Έτσι υποτάσσει την λογική της στο θέλημα του Θεού.

Η ένωση της θείας με την ανθρώπινη φύση στην υπόσταση του Λόγου, μέσα στην κοιλία της Θεοτόκου, συνιστά την άμεση θέωση της ανθρωπίνης φύσεως. Δηλαδή, από την πρώτη στιγμή που ενώθηκε η θεία με την ανθρώπινη φύση υπάρχει θέωση της ανθρωπίνης φύσεως.

Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου- Ερμηνεία εικόνας

Τη συμβολή της Θεοτόκου στη σάρκωση του Λόγου του Θεού φέρνει η Εκκλησία μας στη μνήμη των πιστών με την εορτή του Ευαγγελισμού. Η ακολουθία της εορτής είναι στηριγμένη στην αφήγηση του Ευαγγελιστή Λουκά:

«Εν δε τω μηνί τω έκτω απεστάλη ο άγγελος Γαβριήλ υπό του Θεού εις πόλιν της Γαλιλαίας, ή όνομα Ναζαρέτ, προς παρθένον μεμνηστευμένην ανδρί, ω όνομα Ιωσήφ, εξ οίκου Δαυιδ, και το όνομα της παρθένου Μαριάμ. Και εισελθών ο άγγελος προς αυτήν είπε χαίρε, κεχαριτωμένη ο Κύριος μετά σου, ευλογημένη συ εν γυναιξίν. Η δε ιδούσα διεταράχθη επί τω λόγω αυτού, και διελογίζετο ποταπός είη ο ασπασμός ούτος. Και είπεν ο άγγελος αυτή, μη φοβού, Μαριάμ, εύρες γαρ χάριν παρά τω Θεώ. Και ίδου συλλήψη εν γαστρί και τέξη υιόν, και καλέσεις το όνομα αυτού Ιησούν. Ούτος έσται μέγας και υιός υψίστου κληθήσεται, και δώσει αυτώ Κύριος ο Θεός τον θρόνον Δαυίδ του πατρός αυτού, και βασιλεύει επί τον οίκον Ιακώβ εις τους αιώνας, και της βασιλείας αυτού ουκ έσται τέλος. Είπε δε Μαριάμ προς τον άγγελον, πώς έσται μοι τούτο, επεί άνδρα ου γινώσκω; Και αποκριθείς ο άγγελος είπεν αυτή, Πνεύμα Άγιον επελεύσεται επί σε, και δύναμις

υψίστου επισκιάσει σοι, διό και το γεννώμενον άγιον κληθήσεται υιός Θεού... Είπε δε Μαριάμ, ιδού η δούλη Κυρίου, γενοιτό μοι κατά το ρήμα σου. Και απήλθεν απ΄; αυτής ο άγγελος» (Από το Ευαγγέλιο της εορτής, Λουκ. 1, 26-38).

Τα όσα εξιστόρησε πιο πάνω ο ιερός Ευαγγελιστής, συνοψίζονται στο απολυτίκιο της εορτής του Ευαγγελισμού, «Σήμερον της σωτηρίας ημών το κεφάλαιον (= η αρχή, η βάση), και του απ΄; αιώνος μυστηρίου η φανέρωσις, ο Υιός του Θεού, Υιός της Παρθένου γίνεται, και Γαβριήλ την χάριν ευαγγελίζεται. Διό και ημείς συν αυτώ τη Θεοτόκω βοήσωμεν, Χαίρε κεχαριτωμένη, ο Κύριος μετά σου». Το απολυτίκιο, καθώς και οι λοιποί ύμνοι της εορτής, ζωντανεύει τη σκηνή, τη στιγμή που ο αρχάγγελος Γαβριήλ αναγγέλει στην Παρθένο Μαρία ότι με την επισκίαση του Αγίου Πνεύματος θα γίνει η Μητέρα του Θεού.

Εκείνα που αφηγείται ο Ευαγγελιστής Λουκάς και με την ωραία γλώσσα της ποίησης διαλαλούν οι ύμνοι της Εκκλησίας, τα προβάλλει η βυζαντινή εικόνα του Ευαγγελισμού. Η στάση των προσώπων, η έκφραση και οι χειρονομίες τους, καθώς τα χρώματα και οι λεπτομέρειες της παράστασης, υπομνηματίζουν το γεγονός.

Περιγραφή της εικόνας

A) Ο αρχάγγελος Γαβριήλ. Είναι ο «πρωτοστάτης άγγελος», ο αγγελιοφόρος του Θεού, που έφερε στην αγνή κόρη της Ναζαρέτ το χαρμόσυνο μήνυμα. Η στάση του σώματός του εκφράζει τη χαρά που έφερε το άγγελμά του. Παρόλο που ο αρχάγγελος βρίσκεται στο έδαφος, παρουσιάζεται με ορμή κίνησης, όπως άλλωστε μαρτυρεί το άνοιγμα των ποδιών του. Στον Ευαγγελισμό της Μονής Δαφνίου η στάση του αγγέλου δίνει με αριστουργηματικό τρόπο την εντύπωση πως η πτήση του δεν έχει τελειώσει, καθώς μιλάει στη Θεοτόκο. Ο Γαβριήλ με το αριστερό του χέρι κρατεί σκήπτρο, που συμβολίζει τον αγγελιοφόρο και όχι κρίνο, όπως μάς έχει συνηθίσει η δυτική ζωγραφική. Το δεξί του χέρι απλώνεται με βίαιη κίνηση προς τη Θεοτόκο σε σχήμα ομιλίας. Βόα σ΄; αυτήν κατά το γνωστό τροπάριο «ποιον σοι εγκώμιον προσαγάγω επάξιον; τι δε ονομάσω σε; απορώ και εξίσταμαι. Διο, ως προσετάγην (=διατάχτηκα), βιώ σοι, Χαίρε η Κεχαριτωμένη».

B) Η Θεοτόκος. Η Μητέρα του Θεού είναι η «κεχαριτωμένη», η ευλογημένη μεταξύ των γυναικών. Η βυζαντινή εικόνα του Ευαγγελισμού την παρουσιάζει άλλοτε να κάθεται στο θρόνο της και άλλοτε όρθια. Στην περίπτωση που η Θεοτόκος εικονίζεται καθισμένη, η εικόνα υπογραμμίζει την υπεροχή της απέναντι στον αρχάγγελο. Στην Εκκλησία μας υμνούμε, ως γνωστό, τη Θεοτόκο ως «την τιμιωτέραν των Χερουβίμ και ενδοξοτέραν ασυγκρίτως των Σεραφίμ» (των αγγελικών δηλαδή ταγμάτων). Εδώ ο αγιογράφος είναι και συνεπής στο απόκρυφο κείμενο. Το Πρωτοευαγγέλιο του Ιακώβου γράφει πως η Παναγία «πήρε την πορφύρα, κάθησε στο θρόνο της και την έγενεθε. Και κείνη τη στιγμή στάθηκε

μπροστά της ένας Άγγελος». Σ΄; άλλες εικόνες η Θεοτόκος είναι όρθια. Με τη στάση αυτή ακούει, κατά κάποιο τρόπο, καλύτερα το θείο μήνυμα.

Στην περίπτωση της Θεοτόκου αξίζει να μελετηθούν κυρίως τα αισθήματά της και οι σκέψεις της, ο ψυχικός της γενικά κόσμος την ώρα του Ευαγγελισμού.

Η εμφάνιση, πρώτα, του αρχαγγέλου και ο χαιρετισμός του, τάραξαν τη Θεοτόκο. Το αδράχτι με το νήμα που σύμφωνα με την παράδοση (Πρωτοευαγγέλιο του Ιακώβου) κρατούσε στο χέρι της, έπεσε από το φόβο της. Βυθίστηκε σε σκέψεις. Σκεπτόταν τη σημασία του αγγελικού χαιρετισμού. Δεν αμφιβάλλει, δεν απιστεί στη διαβεβαίωση του αρχαγγέλου ότι θα γίνει Μητέρα του Θεού, μόνο με φρόνηση ρωτάει «Πώς είναι μοι τούτο, επειδή άνδρα ου γινώσκω;». Εδώ η Θεοτόκος διαφέρει από την Εύα. Εκείνη παρασύρθηκε από τον εγωισμό της και δέχτηκε ανεξέταστα όσα ο σατανάς της πρότεινε. Η Θεοτόκος, αντίθετα, στολισμένη με ταπεινοφροσύνη και υπακοή στο θέλημα του Θεού, ζητάει να μάθει με πιο τρόπο θα πραγματοποιηθούν τα λόγια του αγγελιοφόρου του Θεού. Όταν όμως ο αρχάγγελος τη διαβεβαίωσε πως όλα θα γίνονταν με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος και τη δύναμη του Θεού (το μαρτυρούν το τμήμα του κύκλου και οι ακτίνες που εκπέμπονται από αυτό στο πάνω μέρος της εικόνας), εκείνη ολόψυχα και ανεπιφύλακτα συγκατατέθηκε, «ίδου η δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατά το ρήμα σου». Στο δοξαστικό των αποστίχων του εσπερινού της εορτής, η Εκκλησία μας δίκαια ψάλλει «Άγγελος λειτουργεί τω θαύματι, παρθενική γαστήρ τον Υιόν υποδέχεται Πνεύμα Άγιον καταπέμπεται, Πατήρ άνωθεν ειδοκεί και το συνάλλαγμα (=συμφωνία) κατά κοινήν πραγματεύεται βούληση, την επιθυμία, τη συμφωνία μεταξύ του Θεού και της Παρθένου, Πλάστη και πλάσματος, γιατί «η σάρκωσις του Λόγου ήτο έργον όχι μόνον του Πατρός και της Δυνάμεώς Του και του Πνεύματος... αλλά και της θελήσεως και της πίστεως της Παρθένου» (άγιος Νικόλαος Καβάσιλας, «Η Θεομήτωρ», σ. 134).

Η αμηχανία και η φρόνηση της Θεοτόκου, που με υπέροχους διαλόγους παρουσιάζουν τα τροπάρια της εορτής του Ευαγγελισμού, εκφράζονται σ΄; άλλες εικόνες με την ανοιχτή παλάμη του δεξιού της χεριού. Η χειρονομία αυτή της απορίας είναι σαν να λέει «Γάμου υπάρχω αμήητος, πως ουν παίδα τέξομαι;» (β΄; στιχηρό του εσπερινού).

Άλλες εικόνες του Ευαγγελισμού μάς τονίζουν τη συγκατάθεση της Θεοτόκου στα λόγια του αρχαγγέλου. Η Μητέρα του Θεού εικονίζεται με σκυμμένο το κεφάλι (όπως στην εικόνα μας) έχοντας το δεξί της χέρι πάνω στο στήθος της, ή να βγαίνει από το μαφόριό της. αυτά μάς θυμίζουν το «ιδού η δούλη Κυρίου...». Στην εικόνα μας ο αγιογράφος συνδυάζει στη στάση της Θεοτόκου την αμηχανία με τη συγκατάθεση. Παρουσιάζει τη Θεοτόκο με σκυμμένο το κεφάλι και βυθισμένη στις

σκέψεις της.

Ο πιστός, καθώς ατενίζει και μελετά και προσκυνεί την εικόνα του Ευαγγελισμού, γεμάτος από χαρά και ευγνωμοσύνη σιγοψάλλει «Άξιον εστίν, ως αληθώς, μακαρίζεις σε την Θεοτόκον, την αιμακάριστον και παναμώμητον και μητέρα του Θεού ημών».

Από το βιβλίο

«Ο Μυστικός Κόσμος των Βυζαντινών Εικόνων»

(α' τόμος)

Χρήστου Γκότση

Εκδ. Αποστολική Διακονία

Πηγή: vimaorthodoxias.gr